

b.

K34/39

J. Modiba.

1/31.

245(3)

0-1b

Miscellaneous information about
Lobedu history, law and customs.
Tsa thsemo ya kxosi.

1

Methleng ya kxosi masalanabo thsemo eo e bitsoa Letswele.

Xo be xo bitswa basadi ka moka xore ba ye thsemong ya kxosi xo lema lebakeng la selemo xo bitswa basadi ba maduna ka moka. Ba bexa pitso ya maduna ba tla kxosing ba botswa xore xo lengwa thsemo ya kxosi ba lotse basadi ka moka ba tle le matsepe a bona. Xe ba tliile thsemong kxosi e kxetha batlanone ba bararo ba roala peu ya mabele xe ba rwele peu ya mabele ba sepele ka tsela ba sepela ka lefuka ba kxa ditupa xe ba ka thlakana le motho mo tseleng ba mo tiya ka tsona.

2 Iyale xe ba fihla thsemong eo basadi ka moka ba kxunama ka mangole ba lebelela fasa ka difahlelo g xore ba se ke ba bona batlanone bao xe ba xasa peu xe eo mongoe wa bona a emisa hloxo xore a bone ba xasa peu ba mo tiya kudu ka ditupa tse ba di tswerexo. Ke xona xe ba feditse xo xasa peu thsemo ka moka batlanone bao ba tloxa kantle le o tee motseng eo a ba bonexo wa basadi ba be xo moo thsemong. Ke xonaxe ba feditse xo xasa peu thsemo ka moka ba emisa dihloxo tsa bona ba kxunama xo se motho ba tsoxa ba lema xe ba feditse ba tloxa ba epa kosa e kxolo ba ya maxae a bona.

2

3

Metse.

Methleng ya kxosi masalanabo e be e se ya tlala byalo ka lehono e be e le metsenyana. Setlakong e be e le metse e mebedi feela tikoloxo eo motse wa lampeule le le xa kxale xa maxowa e le motse wa ihetole. Maoloe e be e le motse oa batlanone ba ba kxonanax ba baxolo e be e le motse o tee feela o dula kopanye le maseraoe ke basadi batho bao ke batloxolo ba kxosi Mokoto.

ba be ba na le banna ba batseta ba dula le bona feelo o tee
maina a bona ke Fanaha le Mmamatlako le Sefude.

Molelema e be e le motse wa batlanone le kxosi Masalanabo
o ile a dula xona le Bakanyana. Nyale ka baka la xo tsaba Manaba
kxosi a ya mafitle a xaxa motse xona kxaufsi le lesodi. Le
banna ba maduna awe maina a bona se a ke Ramollo le Morotlo le
Mxere le Tope Mmaphele Seale le Secele, ke bona banna ba ba
bexo ba sepela le kxosi e le batseta ba xaxwe. Hanna bao e be
e le Morole wa Mankwe bona babe ba dula motaeng wa kxosi
Masalanabo mafitle ba sepela le yena.

3

4

masemo.

Ratho ba be ba lera moo fase xa dithaba. Xaxolo mohlaka wa
Mosoma le Moletlane le Makxoarene ba be ba lera ka matsepe a
Sesotho ba rema mofenye wa mooatlapa ba o pola. Ka moro o soele
e le o mokxubidu ba a tsubile ka moolo ba ba le letsepe la soa
ba le loka mofeng ba lera ka lona xe ba lemile ba kopela ba
muma ditoro ka xaxong ba rema makopa ba soela toro e tee kopene
le noe le noe xe a medile ba tla xola ka letsepe. Ba ntsa
boyanye byoo bo kwaxo ka fase a mabele le ditaka le metote, tsona
ba di hlata ka seatla.

5 Diphoofole xaxolo e be e le Dinkwe xe e ka bolaya dipudi
motho a e bona a hlaba mokxosi a re sebata-kxomo u-o-e-e-e-!
Ke xona banna ba tsea marumo le mesebe ya botolo ba lwa le eona
feela phoofole eo e boxale kudu e tlo loma ba bantsi ba bona
xe e mongwe wa bona a e bolaya. Ba xoba moxobo o moxolo ba e ya
mosata xe ba fihla kxoni ya ya kxosi motho eo a e bulaya wa
phepela le kxoro basadi ba letse mefulodi ba re lu-lu-lu-u!

Ke xona motho eo a bulailexo nkwe kxosi e mo apesa tuku e ntsa methleng ena o fiwa pondo (£1).

4

6

Xo tsona.

Ba be ba etswa letsolo lebakeng la marixa ba betswa ke kxosi ba kxobakana ka moka le marumo a bona. Ba tswa ba ya naxene ba tsoma diphoofolo tse dikxolo ditolo, diphalafala, matlabo, dithethele, dinare, dikxokxone. Xe ba bulaille ba isa kxone ya kxosi. Phoofolo e ngwe le e ngwe ba ntsa leoto la yona ba kxobakantsa felo o tee ket sa kxosi, byale ke xona ba ka no tloxa le nama e ngwe e be ea bona benye. Le batho ba ba bitswaxo batsomi ba be ba le xona le dimpya tsa bona ba bolaya diphoofolo tse dinyenyane byalo ka diputi le mebutla bona ba tsoxela naxeng ka mehla xo yo tsoma.

7

Eothaka.

Xe banna e le thaka e tee ba swaswana bothaka xape le xona ba be ba itela maina a boxale xore xe manaba a ka tlaxa ba ka shwela fase la bona. E be e re xe ba thlakane ba retena ka maina a bothaka xore xe mokxosi o ka lla wa dira kapa wa nkwe eo mongwe le e mongwe ba bitsana ka maina a bona a bothaka le xe e le lepyexa ka baka la xo retwa ke ba bangwe o tswanetse xo lwa e le ruri. Ba be ba kxwatlisana ka ona le xo roxanana bothaka a xolo e be e le xo retena.

5

8

Kxosi Masalanabo.

E be e re xe a bulaille kxomo ba ntsa noka le leoto la yona ba isa ka mosata. Eyale meretlo e mengwe ba fa batho babo ba lapa ke xona batlanone ba apexa marapo xe a bokoele bafa banna kxorong. Xo be xo na le lebaka le lengwe le kxosi a be a bitsa bakxomana

ba baxolo xo direlwe byalwa xo bolailoe kxomo ba apexa maswa le dinama xe di fedile ba ba beila ntlong e ngwe le e ngwe ka mosata ba ba biletsa ntlong motlanone a ba tlapisa diatla ka lesapelo ba ja xe bafeditse batlisa pitsa ya byalwa ba nwa le kxosi ke xona ba botsang tsa naxa ya bona.

9 Methleng ya kxale xo be xo tulwa ditsepi xo suiwa mekxopha xo na le baloxi ba ditu le maselo ba bangwe e be ba betla dikxamelo le ditelo. Ba bangwe e be e le m baloxi ba diphate ba bangwe e le baloxi ba disexo ba bangwe e le barwadi ba maka a kwetsi a xo dira ditsepi. Ba be ba rwala kowa Sepotoe le xona ba re mafika ao a be a le boima kudu ba bangwe e be e le babetli ba mafudu le mese.

6

10

Batho ba kxale.

Batho ba kxale ba be ba apara mekxopha ba nexa ya dipudi le dikwana bara metse ya basadi le bananyana banna le basimana bona ba be ba apara ditseba mekxope ya ditholo le diputhi le dipudubodu. Diphoofolo tsa naxa tsa melene ba be ba sa apare selo a xolo banna ba bafsa le basadi ba bafsa le bananyana le basimana. Bakxalabye le bakxekolo ba be ba apara mekxopha e suxilwexo ya diphooko le dinamane e bitswa Mekxatla. Bakxomana ba be ba apara ditsete tsa dikulolo le tsoapelo ya phaxa ba bangwe ba be ba fiwa dinkwe.

Makhura.

Makhura ba be ba dira mafi a kxomo ba ntsa kxeredi ba apexa a tswa makhura ba tsela setepene, ke xona ba tlola mmele ka ona, le xo tlotsa mekxopha xore e se ke ya oma le banna ba be ba tlola ka ona. Basadi ba be ba thlakantsa makhura le letsoku ba tlola xa sala e le ba bakxubidu.

Makhura a mangwe ke dolxpre le more o bitwaxo mokxore. Dikenywa tsa ona ba dira makhura a byalo ka di. (oil) ba di thlatawa ba di anexa tsa oma ba di xadika ba di kxotla ba di apea ka pitsa, ba tsela metsi ke metsi a pyele xo sala makhura.

7

11

Tsa matwalo a bana.

Ngwana xe a tswalwa xo bitwa bakxekolo ba tsena ntlong le mosadieo wa mpa a kula dikobo le meruka a sala a le fela, bakxekolo ba lebelela fela xore a se ke a phatlantse dikxole a bolaya ngwana, xe e ka ba wa tsaba ba mo tswara. Xe ngwana a tauile, ba mo hlatswa ba tsia mohlana ba o epela tlaleng lelxobori ba le bofa ka lete, kapa lesika. La nosa ngwana ka lona tsatsi leo ke xona xafela beke ngwana a le ntlang ba bitwa ngaka ya mosadi ba re ngwana o xodile ba re xore lelxobori le omile le fufurexile. Ngaka xe fihla le melemo o tsena ntlong mma ngwana o ntsa setsiba s lesela la xae le la papaxe ba di ba le ditsemo ba mo tupisetsa ngwana eo ba sila a ba tsedi ba tlaba mma ngwana matswele bamo tlotsa le yena ba mo fa e ngwe a ja.

Mma ngwana a ya tlaleng a xamela mekxato fase a pukxeletsa ke xona ngaka o lela xore ba loke tse di ya ngwana le xore ba nyake lebala la mokxalo. Ra le tlatsa ka tsedi e ntso le more o mokxobedu letsohu ba le rapamisa molomong wa ntlo ke xona bakxekolo ba rela ngwana eo leina byale o tswela ntle ba dinele byalva ba xo fa ngaka kapa mapoto ke xona e mongwe le e mongwe a ka bona ngwana eo.

8

12

Mokete wa bana.

Mokete wa bana xe mokxekolo e mongwe a ka bona mosadi e mofsa a ralokisa ngwana ka moka eo ekaxo o a nmoisa, o tswanetse xo botsa ba bangwe bakxekolo xore ba fe basadi ba bafsa molato mosadi e mongwe le e mongwe wa ngwana o tswanetse xo ntsa mofso

kapa lebele ka tsona xore a dire byalwa bya bakxekolo,xe ba dirile byalwa ba botsa mokxekolo e mongwe xore a sepele le metse a bitsa ba ba nwaxo xore etlaxo moketeng ola wa bana. Xe ba tlile ba sumanana ba nwe byalwa xe ba feditse ba bina dikosa.

13 Methleng ya kxosi Mmasalanabo xo ile xa ba le mothlankana e mongwe wa setumo se sebotse xare xa ba bangwe. Ba be ba disitse dikxomo erile xe ba le mo nokeng ya Lepane mothlankana e mongwe xe a thiba dikxomo a bona nama e llwe ke phiri e setse a tla a botsa ba bangwe xore etlang le bone nama ya tolo. Kannete xe ba fithla ba e kxumana ba e tsea ba xotsa mollo ba e besa ba etsa byalo ba leka ka matla xo fa mothlankana eo a xana a re se e rate. Leina la xaxwe se le ke Sidima morwa Mmapuule. Eyale xe ba ya xae ka ba re tlile le nama ya tolo xo setse Sedima feela banna ba re yoo! Le tlile le nama ya Motoka ba mo fihlile nokeng ke xona ba ba tiya kudu ba lala ba sa ja dijo ba fa Sedima mafi le maaso ba mo tumisa kudu. Ba bitsa ngaka xore e ba hlatsise fela xa ya thusa selo ka xobane ba setse ba jele. Lela lehone mokxalabye eo o sa phela ekaba a na le dilemo tse 85.

14

Xo xola xa batho.

Xe e le bahlankana ba rutwa xo disa dikxomo le dipudi le xo kwata dikxonye tsa kxoro tsatsi le lengwe le le lengwe le ngatana, le xore ba rutwe xo xama dikxomo, le xo losa banna le xore ba se nyatse batswadi ba bona. Eananyana le bona rutwa ke bo-mmabona xo setla le xo apexa le xo sila le go kxa metsi le dikxong.

15

Lehu.

Xe motlo a huile methleng ya kxale o be a fithlwa bosexo ba re o tserwe ke phiri ba be ba epa lebitla ka matsepe a

10 Sesotro e le e ka noba maoto (feet) tse tharo fela. Xe e le xore o huile a namile maoto ba be ba rema ka peila (selepe) maoto dikxorong ba bolaya pudi ba mo apesa mokxopha wa yona. La bofa ka kxati ba mo loka lebitleng ke xona motho wa bo mohu o tla le dipu mefuta e meraro mofao le dithaka le mabele le metsi. Ke xona a rerelela a re tsepela zwaxo peu sce o tlo eta o kxe xasa mo o yaxo le metsi o tlo nwa tseleng a bexa peu tseo ka hloxong ya mohu le metse. Ke xona ba phoseletsa lebitla ba apexa nama ba ja kantle le letswai. Xe ba feditse ba ya xae ba bexa matsepe fase. Ka xobane ba bo mohu ba bitsetse ngaka ya xo alafa lehu ke xona o ba xatola ka metsi batho bao ba xo tswa mabitleng ba orela le ditsemo ke xona batho feela la tloxa xo sala babo mohu. Ka moswana xo tla batho xo emela babo mohu ke xona xe e le dunene kapa kxosi e laela xore xo se ke xa ba le motho o tee wa xo lema mmoto oo ke xona batho ba dula matsatsi a mabedi xoba a mararo ba sa bereke.

11 16 Kxale xe ngwananyana a bekwa ba be ba bitsa meloko ya kxobakana ba bolaya pudi le nku ba bitsa banyana ba dipelaxetse ba ja nama le xona. Bakkekulo ba isa ngwananyana ka maraleng xore ba bone xore a apolwe, xe e ka ba o sa lokile, bakkekolo la letsa mofulodi ke xona batho ba tlo thaba roketeng le xo thlompha xabotse ba bexa sekxopo se sa puloa pele xa le suxana xore atsebe xore o tsere mosadi ke xonaxe ba etswa xae ba epa kosa e erexo ngwana o ile xo a moxa kxomo ke maruo a tsona.

17

Bophelo lya tseano.

Motho e mongwe le e mongwe o tswanetse xo tsea xa malome a xaxwe, le xona o tswanetse xo ntsa dikxomo tsa kxaitsemi a di ise xa malome axwe ba mo fe ngwananyana. Kxaitsemi ya ngwananyana eo le yena a di ise xa malome xaxwe. Ke xore malome axwe xe a

ka ba le ngwana wa ngwananyana wena o na le oa mosimanyana o tswanetse xo mo tsea xore a tle a setlele bo rakxadi wa xwe.

18 Xe o tsere basadi ba babedi e mongwe a no ba le bana ba basimana e mongwe a ba le ba bananyana xe basadi bao ba kwana basimana ba ka tsea ka dikxomo tsa bananyana bao. Xe ba sa kwane papabo o tlo batseisa ka tsa xae xoba mosadi eo wa bananyana feela a ka fa monna wa xaxwe dikxomo o tsea ka tsona basadi ba mo setlela xoba atsea basadi ka tsona ba tla lapeng leo xore basimana bat tsene dintlong ba ba tswadise bana.

12 20 Methleng ya kxale motho xe a na le dikxomo o be a tswengwa ke batho ba bangwe ba etla xo yena xo kolota dikxomo xore bat tsee ka tsona basadi di bitswa letolo ke xore xo nyala selo se sesa bonaxalexo. Xe xe motho a kolotile dikxomo a tsea mosadi ka tsona a ba le ngwana wa ngwananyana o tswanetse xo tsewa ke monna eo wa dikxomo le monna eo a ka hua ngwana wa xaxwe o tswanetse xo tsea xe ba sa rate ba lefe dikxomo tsa papaxwe xoba ba xapeletse ngwananyana ka kxang.

21 Mokaola ke mosadi eo a thlakanexo le monna e mongwe ba ratang. Mosadi a huetswe ke monna ke xona monna e mongwe le e mongwe xe a na le basadi ba xaxwe a kaola mokaola o tswanetse xo rata mokaola xo fetisa basadi ba xaxwe ka moka, xobane masadi wa mokaola o dira monna xabotse ka xo mo fepa ka dijo le mapoto xe motho a ka kaola mosadi a se na bana a tla atswala le yena bana ba bananyana, xe ba nyalwa ke e mongwe a ntsa dikxomo monna eo a mo kaotsexo a ka se ke a ja dikxomo tseo ba bo monna wa pele wa mosadi wo ba tla ba tsea dikxomo.

13 22 Lesomo ya banna ke xo lema le xo axa dintlo le xo thlaxola le xo tuna le xo axa marala le masaka a dikxomo le dipudi. Ba bangwe ba dira byalwa basadi ba bona xore ba rape banna le basadi xore ba ee xo lema kapa xo thlaxola xo bitswa xore ke letsema.

23 Motse wa kxosi o na le dibana tse nne, ba na le se sengwe le se sengwe se na le kxoro ke xore lapa. Kxoro ya kxosi masalanabo di be di le nne dibana tsa yona e be e le kxamorata le kxaboka le kxasetsele le kxa mohale a marapa yena e be e le duna ba bangwe e le bakxwana. Ba na se sengwe le se sengwe se na le lapa la sona le baene ba ba tswaxo kxole xoba kxaufai madunene xo tlisa ditaba mosata. Duna le tsona di na le melao ya tsona ka xo fapana ka bangwe ba dira xabotse ba bangwe ba dira xampe maduna le bona ba biilwe xo xatlola melato xore xe e sita ba ise kxosing xe ba kxona ba ahlole xalotse le xona duna e ngwe le e ngwe e tswanetse xo tlisa monyana kxosing xore e be

14 25 motlanone mosadi wa kxosi. / Monna e mongwe o ile a dira molato leina la xaxwe ke Mohale o ile a tsuta ntlo ya monna e mongwe wa motoka monna eo Mohale o tsubile ntlo ya eo ka tladi lesaka tse thlano tsa lexotsa le dipitsa ka xaro a ntlo. Motoka a ya a tsebisa duna ya bona madumane duna a bitsa batho ba felo moo ba kxobakana ba apa taba e motoka a ntsa £3.15/ a re nna ke nyaka xo ya mokomene. Banna ba dumetsa ba ya mokomene xe ba fihla mokomene a ba laola a tiya Mohale a re ke wena o tilexo ntlo ka tladi tladi o na le thebele ya more o mokxobidu. Mohale a re ee byale mokomene a tsea mofaka a beula Mohale letlaxa ka toko baboya xae banna ba kxobakana xape ba re Mohale ntsa thebele eo re bone Mohale a ntsa a re ke ya lefa molato o, kannete a ntsa kxomo tse nne a fetsa.

26 Xe motlo a direle phoso xoba kxopiso e ngwe xo batho o tswanetse xo ya pele xa kxosi a kxone xe e sa le kxale e le molato wa xo bolaya mtho e mongwe le yena o be a bolauwa xe a na le dikxomo tsa lesome o be a phela.

15

Dintwa tsa kxale.

27

Xe kxosi e rata xo lwa le e ngwe ba be ba tlakula dikxomo tsa batho ba kxosi e ngwe byale kx si ya belela byale ba thomana.

Kxosi xe e ntsa dira e bitisa maduna le ba bona ka mona ba tla
 le marumo a bona a bitisa ngaka ya xo alafa dira monna e mongwe
 le e mongwe eo a yaxo ntweng o apara seala. Ngaka e dira dithlare
 mo kxorong ba hlabile kxomo ba e apexa a e lokisa melemo e mongwe
 ya apexwa ka pitsa xe e lokile ba xatoulwa ka metse a melemo eo
 le marumo a bona xe bafetsa xo e ja nama mokxelo e mongwe o tsena
 ka xare a dira a tswere seteto a fefera xe ba etswa ka sebana
 mokxekolo eo a sa apara selo dira letsona di epe kwadu ya marumo
 le xona lesole le lengwe le le lengwe le rwele marumo le dijo tsa
 lona.

28 Badumedi ke la tho ba ba bexo ba sa ratwe ke dikxosi ba be ba
 ba thloile kudu methleng ya kvale le byale xo sa le byalo le
 lehono. Ke xore bona ba tswere kx nnete ya lentsu la Modimo byale
 lefase le ba hloile ka xobane le sa rate xo dira sebe le mexwa
 ya lefifi ba rata xo ratana le bana babo ke xore mtcho wa mohuta
 ofe kapa ofe bana le kutlwelo bothloko le yena le xo mo eletsa
 ka tsa Jesu mopholosi.

16

29

Metopo ya batho.

Eile ka xo fapana Balobedu ke Bakwebo bo-mma Mohale motopo
 wa bona ba bina kolobe. Xoma le ditlou bo-mmakxenelo ba bina
 tlou. Le bakwena bao katse baroka ba metse a pula ba bina kwena.
 Le bataung le bona ba bina tau, le bakone bona ba bina phuthi le
 dinoka ba bina noku.

30 Mo xare xa batho xo na le poifo e kxolo ya baloi, batho
 ba o ba re ba sepela boxexo ba sa apara selo ba tsenela ba bangwe
 dintlong ba ba xoxela ntle ba sa a utlwe ba ba bolaya. Ba bonwa
 ke dingaka fela xe o se ngaka o ka se mmone lexona ba na le dibata
 tse ba sepelaxo natso diphiri le dituri let se dingwe tsa mehuta-
 huta.

Le dingaka di xona tea maleko tse rataxo xo bolaya tse dingwe
feela mere ba ka se supe motlo.

3/ Xo falala xa sethaba ke ka baka la tlala le marumo xe tlala
e ka tsena sethábeng batho ba ba ntsi ba tloxa ba ya moo mabele
a lexo xona. Ba bangwe a ba sa rata xo xoma xo ya xa xabo bona
ka moxongwe xe Manaba a ka tsena sethábeng a bolaya batho ba
bangwe ba thabele ruri xo ya xa naxeng tse dingwe.

17

Thaloko isa bana tsa mantseboya.

Mithai thai kxantseta kxemo phetolo ba re ke tswela le
kxaitsemi. Thai monna soa mosading ke marema a xoxela, phetolo
ba re ke nnta. Thai tlaxwa ka sa marudu vudu phetolo ke xore
dinko. Thai moxolo orwele o mongwe, phetolo ba re ke tlaka ya
ntlo le tsite ya yona. Thai kxeroeu panene, phetolo ke xore
thaba. Thai kxeroeu panene phetolo ba re ke kwedi. Thai
tlou eemi motonephetolo bare ke xore thaba. Thai kxomo ya
bo pape e tsene bodibeng ka sala ke tswere ka mosela, phetolo
ke xore lefetlo. Thai kxeoka kxekeya byale phetolo ke xore
mabele a tsena seletesene. Thai batla ba lebane, phetolo ke xore
mexokanya dikosini tsa lelati. Thai le xe o ka sepela le noka
o ka se bone koto la roxe, phetolo ke xore lexe o tsamaya le
noka o ka se bone mothlala wa kxobe. Thai maphokwe o rota mokola,
phetolo ke xore seo sa mapatse. Thai bokoko bahuile xole ka sala
ke bona ka dikxata phetolo ke xore kxoko. Thai sedibana se tlala
kwatla phetolo ke xore pelo ya tswana. Thai kxoto ntso mosata
phetolo ke xore semake. Thai tlaxa sa mankoko se a kome-a bodibeng
phetolo ke xore dintsi. Thai maxodi mararakana phaxone phetolo
ke xore dinotsi. Thai monna soo mosodine o ka betla kxamelo
tsa xwe phetolo ke xore levomomo.

- 18 32) Xo epa ke yona taba e kxolo e busaxo batho ba batso xe motho a sa epa o bitswa lesoboro le xona methleng eo ya kxale mothlankana xe a sa epa o be a sa tsee bananyana ba be ba mo kwera kudu le xe a dirile molato o be a sa lefe bare ke lesoboro le ngwananyana o be a tswanetse xo epa pele moya o o sa buswa xare xa ba batso le lehono le xona batho bao dira sephiri se sexolo ruri.

Batho bana le dikxoro tse dintsi tsa mefuta-futa. Xe ba nwele byalwa ba epa ka melomo xona le batho ba bangwe ba ba tsebaxo xo bina xabotse ba bitswa ditele. Ba bangwe ba tsaba xo epa le bona ba bitswa byalo ba bangwe ke baletse ba dipela bona ba dira xabotse ruri dilo tseo ba dira ka manaka mekxopha e metelele ba e bapetsa xodimo xa polanka ba loxile dikxarenyana ba di beka nthleng ya melomo ya mokxopha. Ba e bofa ka waere ba bapetsa dithathonyana xo lebana le melomo ya mekxopha o byalo xe ba di tiya di lla byalo ka peeana (piano) beng ba tsona xe ba di tiya ba epelela le xona xe baletsa a xo motho e a ka dulaxo le xona xe ba letsa ba letsa ba patelwe ke se sengwe le se sengwe.

- 19 33) Lebitso la sethsaba Modjadji ke Balobedu ke lona lebitso la bona xo tloxa kxale ka kxosi Phetole.

Maina a meloko ya kxosi Maxasa Modika Malematsa Belela Labulana morwa Tsethla mmamatlepa Tlako Moleketla. Ke bona ba baxolo ba meloko ya kxosi ya pele le ya lehono. Bothle ba bina kolobe, motopo oa bona ke bakubu. Maina a dikxosi xo tloxa peletse di tsebyaxo wa pele ke Phetole wa bobedi ke Mohale wa boraro ke Kxeale wa bone ke Mokoto ke tsa banna feela, tsa basadi ke Modjadja ke Mmasalanabo ke Sewele wa lehono.

Kxosi Phetole xa a tsebye moo a tswetswexo xona, xo ka tsebya xo tloxa xo kxosi Mokoto Mokoto o tswetswe Lebyeni kxosi Modjadji o tswetswe Lebyeni, kxosi Mmasalanabo le yena o tswetswe kxosi Sewele o tswetswe Setlakong.

K34/39

Bo mma kxosi Mokoto ke Mowatlape bo mma kxosi Modjadji ke Mamaswa bo mma kxosi Sewele ke Sehakxole papa mokoto ke Seale papa Modjadji ke Mokoto papa Mmasalanabo ke Mothibe papa Sewele ke Marelafela ke sephiri se sexolo xa ba rate xore di ka tsebya ke motho setheaba sa xabo ke Balobedu.

20 34 Kxosi Mohale o be a dula Lenokwe a hula xona, kxosi Seale o be a dula lebyeni, le kxosi Mokoto o be a dula lebyeni kxosi Modjadji o be a dula Setlonkong bya a kxoduxa a ya Sekxotini a dula xona. Kxosi Mmasalanabo o be a dula Sekxutini. Kxosi Sewele o dula Setlakong lehono. Kxosi Mohale o ile a lwa ntwale ba Phalaborwa kxosi Seale o ile a lwa bona ba baka boxosi. Kxosi Mokoto o ile a baka boxosi le ngwanabo Kxashane. Kxosi Modjadji o ile a baka boxosi le ngwanabo Mmalekutu le xona o bile le tlala e kxolo. Kxosi Mmasalanabo o ile a lwa le 35 Banareng le ba tzaneen Mampye. Lehona o bile le tlala e kxolo ya matsona le ditsie tse ntsi

Direto tsa bonakxosi Phetole ke phetole ramotlolo wa Balobedu. Kxosi Mohale ke mohale Mohalefa xo tle o re ntle a re ntlong. Seale Setswana oa tlatse. Mokoto mobe a phetola. Modjadji Malakxobela la kxobela ke lala tsela ke motlolo se na molate. Mmasalanabo a apexe poya wa apexa mpe ba thoxa Sexodi Mabanteb a Maritsa pelo di tswere mabolao. Sewele ke mmampheenyana Sewele ke mowatlapanana ke letlile ke betisa pelo mokxoba.

21 36 Dikxosi tsa Balobedu di be di busa xabotse xo tloxa xo kxosi Phetole xo fihla xo kxosi Modjadji. Kxosi Mmasalanabo o be a na le loxale lesoro a bolaya baloi le ba tsenye. Modjadji o be a na le naxa e kxolo kudu o be a busa batho ba bantsi. Mekkamo ya yona ke letlaba le letloko le lexolo le moketse. Ba ibusetse ya tloxa xa kxosi Mohale xo fihla xa kxosi Mmasalanabo

K34 / 39

Ke xona makxowa ba itseya ya ba dipolase fela ka thoko e tserwe ke Botoka Noametloa. Yena methleng ya xaxwe xe a fithla kxosi Modjadji wa pele o ile a dula xa Mokwate a etswa Botokoka a tsaba maponyo kxosi Modjadji a mo amoxela xabotse, barwa ba xaxwe ba kxoduxa ba dula xa Moleketla.

Lyale ka puso ya Masalanabo xa fihla makxowa a (Piet Joburg) ke xona latoka ba kxoduxa ba ya thoko ya tlase fela e le naxa ya Modjadji ba dula xona ba tla ba loba xo kxosi Masalanabo ba na le tona ya bona Noametloa. Ka moraxo a hua xa sala morwa lawawa le yena a loba kxosing le yena a hua xasala morwa Matlabazulu yena a thoma xo ipusa ka baka la makxowa a reka naxa ya Modjadji ka toka le kajeno ke kxosi le yena e be e le duna ya Modjadji.

22

37 Dikxosi tsa Modjadji di be di sa dumelolwa xo etela dikxosi tse dingwe di be di etela Maduna a mangwe a maxolo a bakxomana. Ba bona le xona ba ba biletsa kxaufo le bona fela le xona baona le Seka sa dithlare mo ba bexo ba wela xona xe ba etswa leetong. Leina la Setswana leo xo bitswa Eoshetha kxosi. Ke xore felo mo kxosi ilexo ya wela xona le byale di sa thlompya kudu a xo thethoe felo fao le lehono. Le mabitla a dikxosi bara a tsebya ka xobane tsatsi xe le fesa kudu ba ya badimong xo fa ditukula byalo ka tlatsa le maaloe. Le lehono xo na le mosetsana eo a bitswaxo badimong xe motho a ka tsuba mosetsana eo o khumanwa molato, moxongwe wa ntsa nku e ntso ba bangwe kxomo e ntso xore ba e bolaye ba xatolle mabitla ka yona, le xona duna e ngwe le e ngwe e na le lesotsana le lebitswaxo badimong felo fao xo thlompya kudu le lehono.

Felo fao badimong xe o ka swa ka tlaxa motho eo a tsubilexo o ntsa kxomo kapa nku ba kxobakana ba moloko o tse e bolaye ba ntsa meswane ba e thlakantsa le mere ba xatolla mabitla, xe ba e feditse ba ja nama ba sa loke ka letswai marapo ba beba mabithleng xodimo xa ona.

23

38

melao ya tladi.

Xo tloxa kxale xo fihla la lehono xe tladi e itile more mo mmotong wa kxosi batho ba tswanetse xo botsa kxosi xore a rome motlo a yo borafelo fao a ye le mofoko a fihle a tiee felo fao tladi e tilexo xona le xe e ka badunene ba dira byalo. Xo na le tsato ya xore xe ba sa dira byalo e tla tiea mmotong o ngwaxa o mongwe le o mongwe. Le xona ba re xe e ka tiya more kape ntlo xe o ka bitswa ngaka ya xatolla ka dithlare tsa yona ya mpya fase xa more o xoba fase xa ntlo eo xo tilexo tladi ba re o ntsa kxokolo e tsweu ba re ke moroto wa tladi.

39

Le xona xo na le poifo e kxolo xore xa batho xe maru a duma ba bangwe ba supa ka marumo kowa le kowa xore ba phatela maru ba bangwe ba kuma melemo ba tswela kowa le kowa, xaxolo xo na letsato ya xore tladi e dirwa ke batho xe le duma ba namela xodimo marung ka tiya ba bangwe ka tladi. Ba bangwe ba re ke nonyana e e dumaxo e bitswa tladi e na le m tla a maxolo le xona dinonyana tseo di na le mela ya xo fapana tse ditsweu tse ditso tse dikxobedu tse diphaswana, le xona ba re di ya wa batho ba di bolaya ba di isa kxosing methleng ya kxale.

24

40

Seno se sexolo xare batho lehlabula le lengwe le le lengwe se bitswa mokxope. Le more o bitswaxo morula more o xaxolo o mela fase xa dithaba o enywa dkenywa mo fase tse di byalo ka diapole (apples) fela di ya rasa mo fase kasadi ba tsoxela xo di topa ba di rwala ka diroto ba fihla ba di bexa mo masemong ba fate fase ba ala mabyanye ba tsela marula tsatsi le lengwe le le lengwe ba tla bat sela xofihlela e le serube se sexolo. Kasadi e mongwe le e mongwe o na le serube sa xaxwe sa marula a butswela mo fase ba a topa e sa le a matala felo moo ba beyaxo xo no xo bitswa dirubeng ke xore felo moo xo bevaxo marula xona.

41 Xe a budile basadi ba ya xo fothla ba fothla ka dithathe tsa xo betlwa byalo ka diphanye le marapo a ditlakori tsa dikxomo leina la ona a bitswa diphotlo xe ba fothla ba lathlela dithaka ka pitseng ba tsela metsi ba ruxa dithaka xe di tswela letlalo la tsena ka tsaltlwa ba tsela metsi a o petseng e ngwe xo fihla e tletse. Ka bosexo xe ba fihla ba kxumana lephilo le tipile pitsa xe ba le tlosa xo sala metsi fela xe o enwa a byalo ka namoneiti a bitswa xore ke letuto a tlwa matsatsi a mabedi.

25

42

Pabalelo ya bana.

Methleng ya kxale ngwana xe a hutswe ke mmoxwe a na le beke kapa kxwedi ba be ba bitsa ngaka ya tla kwana xe a na le makxolo wa katoka ya mmoxwe kapa ya papaxwe xoba moxolo wa mmoxwe wa mosadi. Ngaka xe e tlile mosadi eo a tswanetse xo xo sala a mamisa ngwana eo ngaka e mo thlabela matswele ya mositlela ka molemo wa lebata o o sala xo wa fiwa ngwana a kumiswa a tseya o mongwe a ba fa a laela xore ba o tsele mapotung ba nose ngwana matsatsinyana a se makae. Ke xona mokekolo eo mekxato ya ka baka leo ngwana a phela le xe e le mosadi wa mengwaxa e masome a tseletsexo xoba xo feta moo.

43 Xo na le dilo tse dingwe di bitswa dintloa (white ants) dilo tse di na le dioloena di thoma xo tswa ka e kxwedi ya Morenane selemo. Batho ba siba meinana ya tsena xore di se ke tsa tawa tsa fofa. Tsatsi le lengwe le le lengwe ba tswanetse xo ya xo lebelela dioloana tseo xaxolo basadi le bana ba ya mantseboya a kg mangwe le a mangwe beke ka moka ya bobedi ba pya xodimo xa seolo ba dira molete ba epela pitsa ba beba ditha xodimo ba kxa dithabe tsa mere ba rala xodimo byale dintloa tsa bona eka ke bosexo tsa wela pitseng tsa tlala.

26 44 Ba ntsetsa sakeng ba isa xae ba fihla ba di apexa ka pitsa e kxolo. Ka moswana ba di isa lwaleng ba di anexa tsa oma ba seba maswa ka tsona xe motho a ka di swara pele xa ba bangwe o tswanetse xo ntsa tse dingwe ka sekxopyana a isa kxosing xoba dunene xe a isetse bona ba isa ditokuleni tsa bona ba re ditokula di ya loma. Xe bo satsa xona le sexoweledi sa xolola sa re sentheme ke xore e mongwe le e mongwe o a tseba xore ke seila a xo lemiwe le xona dintloa le dilo tse di nyakexaxo dikxosing. Xale xo be xo na le molao wa xore duna e ngwe le e ngwe e dira moseke, moseke ke batho ba xaxwe ka ngwaxa le ngwaxa xe ba dile byalo ba tlatsa seroto le serotwana a ruma seatla sa xaxwe a re isa mosate. Xe ba fihla kxosing ba trena xo motho eo a ba tsentsetsaxo ditaba kxosing yena ba mo fa serutwana sa dintloa se senyenyane.

45 Le xona xe di omile ba fefera mafafa a tsona a wela xodimo xa lwala le ona a jewa a bitswa boritli a ba setla ka lefudu ba bopa ba diya makote. Le xona ba apea ditoro ba di thlakantsa le dintloa ba ala ba bangwe ba di rekisa kapa xo lemisa ka tsona.

27 46 Ka tsatsi la boraro banna le basadi ba kxobakana ba nwa xona moo naxeng. Eyale xona le molao wa kxosi xore mosadi e mongwe le e mongwe a tope marula a dire mokxope wa kxosi o bitswaxo tse di ke xore wa pele e mongwe le e mongwe xe a direle o bitsa kxosi a tla a nwa. Le diduna letsona di rira byalo di botsa batho ba tsona xore re topeleng mokxope wa tse di xe ba dirile byalo ka morao ba dira xape mokxope o montsi o bitswa wa diphala ke xore mokxope wa xo fa kxosi xe ekaba duna e na le batho ba bantsi ba ka dira dipitsa tse masome a mararo xoba a mane ba ya ka xo fetana ka batho ba bona.

47 Duna xe e direle mokxope wa kxosi o roma seatla sa xaxwe a re e ya xo bitsa dikxosi mokxope o fedile byale xe a fihla mosata o tax tsena ka mmaduna eo ke xore motho eo a tswanetsexo xo apa le kxosi.

Byale xe a kwane le kxosi a re xo lokile a tsamaya. Byale kxosi a mmaduna eo a re nyaka bathlanka o ye le bona le o nwa mokxope o, bathlanka ba bitswa Maxarola ke xore masole a kxosi. Xe ba fihla dunene ba thlompya kudu ruri ba fiwa le pudi ya bolawa ba ja ba nwa ba bina dikosa ba bangwe ba taiwa.

28

48

Melao ya dingwetsi.

Lesoxana le lengwe le le lengwe xe a bikile ngwananyana ba bitsa kxaityadi a tla ba kxobakana ba lapa leo. Kxadi a rela ngwetsi leina la boxadi xore a bitswe ka lona xe a mo retse leina ngwetsi e lala fase ka lehlakore ya losa. Kxadi a ntsa maseleng a mabedi xoba pudi se a naxo le sona a mo fa ke xore o tisa leina leo. Xe e le lesoxana la moloko wa kxosi xe a bikelile motadi ba ka se ke ba mo rela leina pele a sesu a ba le mpa ba letela xo xofihlela a na le mpa ke xona ba lapa la bo lesoxana ba roma motlo a ya kxosing botsa kxosi a rexe ngwetsi e fetoxile ke xona kxosi e mo rela leina ya laela motho eo xore ba mo rele leina leo.

29

49. Bana ba bakxomana ka moka ba na le molao wa xore ngwana xe a mela meeno a pele a iswe kxosing. Xe a medile meeno a ka tlase ba isa sekotlelo sa mofao le dithaka tsa merotsa tse pedi let sa lekwatsa tse pedi ba di loketse ka xare aqethepana seo ngwana a tselaxo ka xare xe ba fihla kxosing mmangwana le mokxekolo eo a yaxo le yena mokekolo o botsa kxosi a re ngwana o phatsetse ke xona kxosi a bula molomo wa ngwana a bona meeno ao ba letsa mofulodi ba tsolla mofao o ba ya xae. Mofao o ba o boloka xore ngwana e mongwe le e mongwe a tswetswexo ngwaxeng o xo fihlela bafeletse ka moka e tla ba e le mofao o montsi ba diya byalwa bo bitswa xore byalwa bya dithaka tsa bana ke xona ba nwa byalwa bakxekolo le kxosi, xe ba feditse ba bina k dikosa.

50 Mokrwa wa batho wa xo thlompha balwetsi.

Xe motho a lwala mo lapeng ba bexa lebala la rapama kxaufsi le mo molwetsi a latsexo xona. Xore motho e mongwe le e mongwe a tsexo mo a tsebe xore o na le molwetsi, xe e le ntlong ba bexa lebala leo molomong wa ntlo motho e mongwe le e mongwe wa tseba xore xe a khumana lebala le rapanile kxaufsi le molwetsi a ka se ke a le tsela xoba a dula kxaufsi le molwetsi. Le xona mosadi a dumelelwe xo tsena mo molwetsi a letsexo xona xe a fitilwe ke dikwedi tse tharo xoba tse nne o tswanetse xore xe ekaba a rata xo bona molwetse a ka botsa molebeledi wa molwetsi xore a mo fe sethlare sa miriti leina la kxona ke boloba matseba ke lebata le lesweu. O le tsela metsi a tlotsa molwetsi mmele ka moka ke xona a kat sena molwetsing more o ke marepa a nonyana e bitswaxo kotoe.

30 51 Melao ya kxale.

E be e re xe motho a khumana phoofolo e bitswaxo Kgoara e byalo ka sepote e na le makxepetla e soana le kxudu feela di fapane ka letlalo. Motho xe a e khumana o be a tsea e sa phela a e loka serutung a isa mosata ka xobane xo be xo na le molao wa xore phoofolo eo e tswa xodimo e fuloxa le pula. Ke xona xe e e bolailwe ba ntsa dinama tsa eona, ba di tlakantsa le mere ya pula ka mo bona ba tsebaxo ka xona e sexo batho ba bantsi le dingaka le tsona di ya tsea tsa dira byalo.

52 Botolo ke more batsumi ba be ba ekxa more o, o enywa dikenywa byalo ka nawa ba o fula ba tla ba o kxotla wa oma ba sila lebato ba le thlakantsa le more o bitswaxo moepe, le ona ba kxotla makwati ana xe a kxotlilwe a lepuxa ba tlotsa mesebe ya bona xe lebata leo le ka sala ba le rekisa xo batho ba bangwe. More o o berekwa ka thlokomelo ruri xe a o tswere a se ke a ingwaya mmele a ka hua ka iri fela o be o sa rate motlo wa lesaedi le xona o tix hlokomele xore o se ke wa o bexa mo bana ba ralokaxo xona ba be ba o tsea thoko ela ya

31 53 Monna e mongwe le e mongwe o be a tswanetse xo ba le setlatla sa mesebe ea botolo ka ntlong ya xaxwe xore xe ba ka hlaxelwa ke Manaba ba itsireletse le ditlou ba beba di bolaya ka yona le ditau le dinkwe. Ea be ba na le kxotlo ya xo boloka mes be ya botolo e bitawa kxohlopo. Ea e roka ka sekrata sa kxomo kapa pudi xore mesebe e tsentse dинthla ka xore ditito di lepelele xodimo. Le xe a posa phocfelo ka mosebe wa botolo a e kxetlola e tswanetse xo wa fase.

54 Methleng ya kxale xe monna a ntsetse dikxomo a nyala ngwanyana pele xe a kxopelo xo beka o be a sa dumelelwe pele a sesu a ntsa mesupusilo. O be a tswanetse xo tla xore ka meraka e ekabaxo mapose a neta e meraro ke maina a meruka eo se a ke mmatse ke o motso le mmatseke o mokxubidu le sefako o mosweu. La be ba e reka Potokise xe motho a sa dira byalo o be a sa beke xe o supuila o be o tswanetse xo bitsa basadi ba motse o o tseaxo xona ba

32 55 kxobakana xore o bexe meruka pele xo lona. / Ke xona ka lona tsatsi leo o tlo bona sefathlexo sa mosadi wa xaxo xo tloxa le apesane a sa tle ntlong. Xo etla ba isetse fela dipheclaxetse tsa xaxwe, ka tsatsi leo xe banyana ba tsena ntlong eo o lexo ke xare ba kwatama molong wa ntlo ba kxotha wena wa fetola wa re morena kapa ntao ke xore tsenang ka xare. Xe ba tsene ka ntlong le yena ngwananyana eo e lexo mosadi wa xaxo ba lona ba lala ka le tlokore ba momantsa diatla wa ntsa karolo ya moruka wa bafa e ntswa monoso. Iyale xe ba tsoxile le yene mosadi wa xaxo a kxurum tse ko-bo sefathlexong a sa bolele le wena.

56 O tswanetse xo ntsa karulo ya moruka xape xore a pole kobo o lona sefathlexo sa xaxwe xabotse. Feela a kase ke a bolela le wena xe o rata xore a bolele le wena o tswanetse xo ntsa xape karolo e ngwe ya meruka wa mofa xona a ka bolela le wena. Le xona o ka dira le yena se o rataxo o lokoloxile ka ~~lona~~ lona tsatsi leo xo tloxa tseexo byoo o tswanetse xo lala ntlong e tee

le wena le baesetse ba xaxwe xo fihlela o mo beka.

33

57 Ka morao xe makxowa a setse a tlitse naxeng e monna e mongwe le e mongwe a supuila o be a ntsa pondo tse tseletseho le lesome, ba bangwe xofeta moo bangwe kxomo xe ase na chelete le xona thselete e ke ya ngwananyana a ka dira seo a rataxo ka n yona. Batswadi xa ba na taba le yona lehono batho ba ba ntsi xa ba sa rata molao o ba tsata le basetsana bosexo ba tlaxisa.

58 Methleng ya kxosi Modjadji xo fihla kxosi Selobana a etswa Botoka a tsaba Manaba a motsela. Naxene ya Modjadji ba dula xona byale kxosi Selobana a ruma motseta xo tla xo kxosi Modjadji a re ke kxopela kxosi Modjadji xore a mphe naxanyana ke dule xona. Kxosi Modjadji a fetola a re sena naxa e nka ef a xo kxosi Selobana. Xe e ka ba Selobana o nyaka naxa xona le naxa e ngwe ya Tzaneen kxosana ya yona ke monna ya bitswaxo Mampye. Monna eo o a tswenya naxeng e o dula a rata xo lwa le nna xe Selobana

34

59

a tsa naxa eo a ka dula xona. /Ke xona Selobana a ntsa dira a tsebisa kxosi Modjadji a re nthuseng lenaba leo ke xore kxosi Modjadji a ntsa dira tsa thlakana le tsa nkxonatsa ya Tzaneen xo kxosi Mampye. Ke xona dira tseo di etswa tsa tsa tiya xa Mampye tsa fenya kxosi Mampye a tsaba a ya Pukubyeng ke xona kxosi Modjadji a laela kxosi Selobana xore a e a dule naxeng eo ya Tzaneen ya Mampye. Eyale Selobana a bona xore naxa eo e na le dithaba xaxolo a feta a ya kxwaname a dula xona.

60 Ke xona ka morao xa mengwaxa kxosi Mampye a boya naxeng ya xaxwe a dula xape le bakeng la selemo a ntsa dira tsa xaxwe a ba laela xore ba ye maseng a kxosi Selobana. Ba fihla ba lalela maseng ba tsena ka xare xa mabele lebakeng la bosexo xore ba tle ba bolaye batho ba kxosi Selobana xatotse xe ba etla masemong ka nnete la dira byalo.

35 61. Erile ka bosasa xe basadi ba kxosi Selobana ba ya masemong ba lema Manaba a Mamanye a ba tsoxela a bafetsa mokxosi w. lla banna ba phalala ya remana. Ke xona Selotana a kxoduxa a ya naxeng e bitswaxo Maxakala ke xona ba pumexa Maxakala ba tla ba dula bokxaxa xo fihlela la lehono mo xo bitswaxo xa Metlaba ke yena Selobana wa lehono.

62 Methleng ya kxale felo moo o bitswaxo Maloe xo be xo na le more o moxolo o o bitswaxo motlomma more o e be e le o moxolo kudu. O na le lephao ka xare o tsena dinotsi leina la ona o be o bitswa Marakabile. Batho ba be ba o tsepile xore xe Manaba a ka hlaxa more o o tlo ba lwela ka dinotsi tsa ona ka xo bane ba be ba tsepiswa xore motlomma o o ile wa bexwa lebakeng la kxosi Modjdji wa pele xa bitswa ngaka e kxolo ya batho ba bitswaxo ba makwala e be e le bona dingaka tse dikxolo tsa Manaba. More o ba ne o ile dinotsi tsa ona tsa loma makxowa a Sewawa a tsaba a tloxa o be xo se motho eo a ka rafao dinotsi tsa ona.

36 63 Xe motho a tsere mosadi a hua a na le bana o tswanetse xo ntsa kxomo ka moraro xe sechila se tsule a isa xa makxolo. Kxomo e e bitswa ya xo soma lehu a re ke wetewe ke ntlo ba makxolo xe ekaba moratho wa mosadi eo wa ngwananyana o xona ba mo fa ena xape xore a tle a lele ditsiwana tseo. Ngwananyana eo o tswanetse xo ntsetswa dikxomo tsa mo nyala xape xe monna wo a na le dikxomo o tswanetse xo nyala byalo kapele. Xe a se na dikxomo a ka no ntsa xanyenyane ka xo kwana le ba makxolo wa xaxwe ngwananyana eo o tswanetse xore xe a ile boxadi a thewe leina la Mammaribola ke xore eo a tsoxaxo lapa la ngwanabo.

64 Le xona monna xe a na le mosadi a sa phela a ka nyala a ka nyala moratho wa mosadi xe e ka ba o ya kwana le ba makxolo wa xaxwe a ntsa dikxomo xape tsa xo lekana le wa 'pele. Xe a ile boxadi o rewa leina la Mamolatelo ke xore e a latelaxo ngwanabo.

Le xona xe monna a le moratho wa lesoxana moxolo a na le mosadi mosadi yena a na le moratho wa ngwananyana lesoxana leo le ka mo'tsea xe ba kvana le ba makxolo wa moxolo wa xaxwe.

37

65

Melao ya Batlanone.

Xe kxosi e bikile mosadi ka morao batswadi ba ngwananyana ba diya byalwa byoo bitswaxo dituku. Ba bitsa meloko ya bonaba ba tsebisa xore e mongwe le e mongwe a ka ntsa serotwanasa leotsa kapa mofoo xore re ise mosadi wa kxosi boxadi xe ba kwane byalo ba ntsitse ba litsa ngwananyana xore a boye o tlo xoma le byalwa xe ba isa kxosing. Byale ba tswanetse xo rwala lesome la ditepa le tepa tse pedi kapa xo feta moo le dirotwana di ka noba tse ntse xe e le meloko e mentsi.

38

67

66 Batswadi ba ngwananyana ba tswanetse xo ntsa mmaditsela ke xore motho eo a isaxo ditaba, mosadi kapa monna. Yena o rwala phalafala xore a ete a letsa tseleng xo fihlela moo ba yaxo xe ba fihlile kxosing mmaditsela o fihlisa ditaba mosata. Xe kxosi e kwele ditaba e ka diya kamo e rataxo le byalwa byoo ka bosexo xe e sa le ka bosasa kxosi e tswanetse xo ntsa kxomo e kxolo ya pholo le pudi ba e thlaba ba ntsa lebipi ba le apesa ngwananyana eo thamone. /wama ya yona ba e rwala ba fofa le yona ba ya xae nayo xe ba fihlile meloko ela e ntsaxo dirotwana e a kxobakana xape ba malome a ngwananyana ba fiwa thamo ya kxomo. Rangwane letsoxo papaxwe leoto mamaxwe botini bya kxomo rakxadi letsoxo xe le moratwe a para ngwananyana xe e le moxlo ke leoto. Meloko lesoba lesoba ka moka xa bona ke xore setloke setloke i sa nama e mongwe le e mongwe le mmaditsela le yena o kxumana setloki.

68 Methleng ya kxale mosadi xe a na le bana ba mafathla ba ba ba bolawa ka tsatsi leo ba tswalwaxo ka lona. Le xona ba re ba le ba tswanetse xo bolawa ke makxolo wa bona wa thoko ya sesadi ke xore mma mosadi eo a naxo le mafathla.

Yena o tswanetse xo tutetsa mafi ale bere a nosa bana bao xore ba hue bana bao ba bitswa masola ke xore batlo bolaya lapa la bona. Le xe ngwana a tswetswe a le nosi a mela meno a pele ka xodimo le yena ba be ba mo dira byalo ka kahlolo ya bona.

39 69 Methleng ya kxosi Masalanabo o be a na le dikxomo tse dikxethilwexo tsa mafi a mantisi di bitswa xore kxomo tsa botlapo. Kxomo tse di be di sa dule lesake le tee le tse dingwe di be di na le lesaka la tsona ka morao xa dintlo tsa kxosi, di xangwa bosexo. Monna eo a di xamaxo a sa apare selo le mafi a tsona a be a sa bonwe ke motho xe a se ba lapa la kxosi feela. Le dintsi di be di sa tsene mafing ao. Dikxomo tsona di be di fula le tse dingwe matseare dikxethwa ka mantseboya tsa ya sakeng la tsona. Mafi ao a be a jewa ke kxosi fela.

70 Setopa ke more o mongwe o phelaxo le batho. Methleng ya kxale o be o na le dingaka tsa ona xe motho a o tswetse ba be ba bitsa ngaka ya setopa. A lokisa moo xo utswetswexo xona a tsea leanye a tlotsa molemo a letsuba ka mollo xe mollo o tuka mo leanyeng a bone ka moo o tswetswexo xona. Le xona setopa se tswanetse xo nyaka motho eo a o tswetsexo se mo tware monwana le
40 71 bona bosexo byoo. /Le xe a le kxole seya fihla sa mo tswara xe se mo tswere a ka se ke a robala boroko bosexo, byale ke baka la xo kwa bothloko motho eo o tswanetse xo botsa ba lapa la xaxwe a re, ke utswetse selo sa mokete a bolela leila leina la xaxwe e mongwe wa lapa a tloxa a ya xo rapela ngaka eo xore e mo topoile ke xore xo mo tlosa bothloko byoo. Iyale ngaka eo ya setopa e tswanetse xo bitsa patela ka moo e rataxo ka xonaxe a ka ntsa kxomo a fa ngaka e tla mo kwesa bothloko byoo. Ngaka e tlo tseu xape leanye ya boneka ya mo thlabela seatla seo setopa se mo tswerexo ya se tsela mollare o ke xona a fola ka lona lebaka leo.

72 More o setopa ba re dingaka di tsea meetlwa ha moka mere ya mefuta-futa le lehlaka le letswaxo nokeng tse dikxolo la mofuta o mongwe, le dilo tsa xo lona tse byalo ka diphepheng le dinotsi ba thlakantsa ba setla ba dira lebata le xona bare moo ba di setlaxo xona xe o ka fihla wa kxunana sesa kxamollo wa tswara setopa se ya xo tswara ka lonabaka leo.

41

73

Lananyana ba kxale.

Xe ngwananyana a ka teinya le lesoxana le lengwe mothlanka eo o be a ntsa kxomo tse pedi le pudi a lefa. Ngwananyana o ba a sa dule le thaka tsa xaxwe xe ba le meketeng ba be ba mo tsexa ba mo kwera ba mo epa ka kosa a sesa sepela le bona. Le lesoxana o be ba mo dira byalo ba mo kwera ba mo epa ka kosa ngwaxa ka moka a se sa rata xo tsena xare xa thaka tsa xaxwe ka baka la dithlong. Ngwananyana xe a lefilwe a tserwe ke monna e mongwe a seso a bekwa batswadi ba xaxwe ba tswanetse xo mo isa boxadi le dikxomo tseo tsa xo mo lefa.

74 Xe ngwananyana a ka ba le mpa a sesu a tsewa ke e mongwe xe monna eo a lefile batswadi ba ngwananyana ba tswanetse xo tsa dikxomo tseo. Monna eo a mo rataxo a ka mo tsea le ngwana eo a be-xo le yena a ntse dikomo byalo ka xe e ka o nyala ngwananyana. Le xona xaxolo o tswanetse xo tsewa ke monnaeo a bexo le mosadi e mongwe xoba eo a huetswexo ke mosadi a se xantsi a ka tsewaxo ke lesoxana.

42

75

Dingaka tsa xo bolaya baloi.

Methleng ya kxale ngaka tse di bitswa tsa Motsekxa tsa xo lefetsa batho bao ba bolayaxo ba bangwe ka boloi. E be ere motio xe a ka hua ba xabo ba ya ngakeng tseo ba mo bitsa xore a tle a lokise lebitla xe ngaka a fihla o tswanetse xo bitsa patela e a erataxo xe a bolaille baloi bao.

Pele otswanetse xo thlabela ba lapa leo ka moka xore mothla o mongwe dithlare tsa xaxwe di ka kxumana motho eo a sa bolawa ke moloi e le bolwetse fela byale tsa xoma tsa bolaya beng ba lapa leo.

76 Byale xe a e ya lebitleng leo ba tsea le metsi xe ba fihla o tsea mohu wa lebitla a thlakanya le dithlare tsaxaxwe a beka xodimo xa lebitla a kxupa metsi a phasa rerelele a re ke a utloe poko xo bao ba bolailexo motho eo. Ke xona o lokisa lefika ateya sefu xodimo a lebitla a tloxaxe sefu seo sa sala sa wa dithlare tseo di tlo tswara baloi bao ka yona nako eo se welexo ka yona. Ke xona xe baloi bao ba ka hua ba xabo ba tswanetse xo fetela dithlare tseo le bona xe ba ya xo ba fihla di yaba tswara.

43

77 Byale ba re motho xe a tseba xore yena ke moloi o bolaille e mongwe le eena o dira ka bothlale xore a ye ngakeng tseo tsa mo tsekxa a phela xore dithlare tseo di se mo tsware. Ngaka tseo di na le mofuta e mebedi ya dithlare o mongwe ba re ke xo diya leselo ke xore xo pholosa moloi e mongwe xape ba re ke xo diela lebyao ke xore xo laya moloi. Ngaka tse ba re dithlare ba di tsea kowa thoko ya mapulane xo na le sethlare se sengwe se bitswaxo senamane more o barexo o xoolola byalo ka kxomo xe e lla le e mongwe ya mofuta-futa ke yona e ba dielaxo mabitla ka yona.

78

Melao ya kxale.

Monna xe a na le basadi ba bantsi moandi wa pele ke yena wa ntlo e kxolo xare xa lapa la xaxwe. Xe a ka hua monna eo bangaba ba xaxwe ka moka ba lebelela ngwana wa mosadi wa pele ke yena kxosi ya bona ya lapa. Xe a na le dithotho tse a di sixilexo a ehua di tswanetse xo laolwa ke yena ngwana wa pele. Le xona ba tlo bitsa rakxadi ya bona a tle a ba x laele ka dithoto tseo le ba bahloloxadi ngwana e mongwe le e mongwe o tswanetse xo tsea bonyenyane.

44 79 Ngwana wa pele yena o tsea bontsi bya dikxomo le xona xe a kwana xabotse le bo ngwanabo a ka ntsa dikxomo a baia xore ba tsee basadi ka tsona le xona yena o tswanetse xo sala at tsena ntlong ya papaxwe. Mo xo mosadi wa mafelelo e mofsa a tswale bana le yena xe a ka tswala bana le mosadi eo mmame axwe banabao ba ka se ke ba mmita xore papa ba tlo re moxolo wa rena.

80 Mekxwa ea dingaka xe ba alafile motho ba na le molao wa xore motho eo a se ke a kerwa meriri pele xa o ba tsebisa. Xe motho a nyaka xo kera meriri o tswanetse xo botsa ngaka eo e mo alafilexo a dire byalwa a e bitse e tle xae a xaxwe a e supe pitsa ba byalwa Xe a boditse ngaka e tlo mo laela xore byale a ka kerwa meriri ya xaxwe a diya byalo ka taelo ya ngaka xe a ka nyatsa taelo ya ngaka a ka kera meriri ngaka e sa tsebe o tswanetse xoba le molato o moxolo ngakeng eo xore a boye a ntse se sengwe a patele xoba a diya byalwa a kxumelwe.

45 81 Mosadi xe a na le dikxomo tsa xaxwe a na le monna wa xaxwe di dula sakeng le tee monna a ka di pasopa, fela a ka se ke a dia se sengwe ka tsona a ka se rekese le e tee ya tsona xoba xo tsea mosadi e mongwe ka ntle le tumelanelano le mosadi wa xaxwe. Xe e ka ba ba kwana mosadi a ka fa monna xaxwe dikxomo tseo xore a tsee mosadi ka tsona a tle a mo setlele a dule le yena lapa le tee byalo ka ngwetsi le matswale xe mosadi eo a ka ba le bana ba bananyana xe ba tsewa ke ba bangwe mosadi eo mong wa dikxomo le monna wa xaxwe ba ka dula ba kwana xo botse ka baka la tseo eo ya bana bao.

82 Methleng ya kxale monna xe a huetswe ke mosadi a na le ngwana wa mosimane a se na meloko e a ka mmexaxo xo no o be a ka mo isa kxosing xore a lelwe kxosi. Xe a xodile e le monna kxosi e be e mo fa mosadi xoba dikxomo a tsa ka tsona xe mosadi eo a le ngwana wa ngwananyana o be a tswanetse xo tseiwa ke kxosi.

Ge kxosi a sa rate xo mo tsea o be a e fa lesoxana le lengwe la mokxomana xore a mo tsea le xe ngwananyana a sa rate.

46 83 Methleng ya kxale mosadi xa a na a ka tswala ngwana a le nosi xo sena bakxekolo ngwana eo o be a bolawa ba re a se motho ke setlolaxoba xo sa dumelelwa xo bona bana ba mofuta o xaxolo xo batho ba madi a boxosing. Ka xore motho xe a bexa ka lesa ngwana wa mofuta o kxosi o be a ka se ke a ya lapeng la xaxwe xoba xo ja dijo tsa xaxwe. Le meloko ya xaxwe e be e ka se kwane le yena ka baka la ngwana eo xa a sa kwa dumela xore ngwana eo a bolawe byalo bana ba mofuta o xe ba bolailwe ba be ba finlwa nokeng ba be xe ba ka fihlwa ntle ba ka fisesa letsatsi pula e se ne.

84 Methleng ya kxale motho xe a x utswetse dikxomo ka dipudi e tswa dunene kapa kxosing mong wa dikxomo tseo o be a lota xe a ka di kxumana o tswanetse xo tla bea dunene ya motho eo xore bona ba mo tsware a tle kxorong ya duna eo xe a fihlile banna ba mmotsise xore xa wena o di tsere kae xe a se na bothlatse ba mo lefisa ka moo ba rataxo ka xona. Xe mong wa dikxomo tseo a di kxumane a di tsea le tse dingwe tsa xo lefa tsa xo tswa xo moutswi eo.

47 85 Monna xe a na le basadi ba bararo kapa xo fetisa moo xe xe ba lema lebakeng la selemo basadi ba e mongwe le e mongwe o na le thsemo ya xaxwe. Le monna le yena o na le yona. Eyale lebakeng la xo thlaxola monna o bitsa basadi ba xaxwe xore ba ye xo thusa moyanye thsemong le maria ba buna mabele le xo kxokxosa le xo tsela diletesene. Eyale xona le molao wa xore basadi ba tswanetse xore ba je mabele a bona pele basesu ba ja a monna xe ba feditse a bona mosadi e moxolo wa lapa leo o tswanetse xo botsa monna.

86 A re batho ba sitexa ke xore re bolawa ke tlala byale monna o tlo mo botsa a re epulane selete se le ntse mabele. Xe ba nteitse mabele a ka lekanaxo lapa le lengwe le le lengwe sa ka mosadi eo moxolo ke yena a tswanetsexo xo ba abela disaka tseo le xe e ka ba ke seroto se tee lapa le lengwe le le lengwe. O tswanetse xo diya ka xolekana le yena a tsea xo lekana le ba bangwe. Monna le yena xe a reka dikobo o tswanetse xo diya ka tsebo xore basadi ba se ke ba lwa o reka mmala mo tee fela.

48 87 Methleng ya kxosi Masalanabo xo be xo na le banna ba bangwe ba barekisi ba be ba e ya kowa kxempeni xo bereka xona xe ba boya xae ba boya le ditunya. Ba tloxa xape ba ya kowa thoko ya bokxalaka xo rekisa dithunya xo bokxalaka ba reka ka dikxomo ka tsona ka xobane bokxalaka ba be ba resu ba tseba dithunya methleng eo sethunya se be se tura kxomo tse pedi. Xe e ka ba morekise a nyaka dinku kapa dipudi sethunya se be se bitsa masome a mabedi le pudu tse pedi le dinku di be di bitsa byalo ba boya le tsona maxe a bona.

88 Kyale tsela ya xo ya felo moo bokxalaka e be e tla kowa naxeng ya Tsvetla xo kxosi Mphafudi. Ke xona monna e mongwe wa boxale e a bitwaxo Lekukela yena e be e se monna wa bakxomana ba Modjadji le yena o ile a ya kowa bokxalaka le ba bangwe xo rekisa dithunya a methleng eo. Xe ba boya le dikxomo le dipudi le dinku a thlakana le dira tse Bavenda tsa Mphafudi ba lwa le bona ka xobane ba rata xo topa dikxomo tsa bona feela ba ba hlola.

49 89 Lebang la kxosi Masalanabo monna e mongwe wa Botoka e be e le duna a etsva xa xabo Botoka a fihla naxeng ya Modjadji a kxopela felo moo a kadulaxo xona. Kxosi a mo fa mmotc a dula

K34/39

le batho ba xaxwe o ba a dula kxaufsi le noka e bitswaxo Moenaze leina la xaxwe ke Nyabane yena ba re ke motho wa pele xo dira setolo naxeng ya Modjadji. O be a tsea dikobo kowa Potokise byale ka moraxo kxosi a bana xore xo kaone xore a reke dithunya ka baka la lanaba a xaxwe a ntsa lelxolo la dipondo a ntsa batho bahlanka ba lelxolo le masome a mabedi a re sepelang le eo reka dithunya kowa Potokise.

90 Hanna bao ba ya kowa Potokise le monna e mongwe wa Motoko eo a bitswaxo Velemane yena o be a e tswa naxeng ya potokise e le yena ya tswanetsexo xo ba supa ditsela le xo ba fihlisa xona. Ba sepetse leeto beke tse pedi ba fihla ka ya boraro makxowa a tsea lelxolo leo la dipondo a ba laela xore ba dule xo fihlax dikepe di fihla le dithunya. Ea dula xona beke tse thlano dithunya di sa fihle ke xona bekeng ya bone makxowa a ba fa masela ba tloxa le ona.

50 91 Ngwananyana xe a na le monna a bikilwe lebakeng le lengwe le le lengwe xe a ka ya xa xabo xo bona batswadi ba xaxwe a fetsa matsatsi o tswanetse xore xe a boya boxadi batswadi baxaxwe ba diya byalwa xore a tloxe le byona xe o se na byalwa ba ka mo fa serotwana sa mofao xoba lexotso ke molao o moxolo xo diya byalo xe batswadi ba xaxwe ba ka se diye byalo o tlo ba le nyatseo e kxolo xore xa ba bangwe thaka tsa xaxwe le boxadi ba tlo mo nyatsea kudu.

92 Xe a na le ngwana a ya xa xabo xo bona batswadi lebakeng le a rataxo xo ba bona xe a dutse matsatsi batswadi ba xaxwe ba diya byalwa byo bo bitswaxo xore ke tsekelo ke xore byalwa byo ngwana xe ba fihla boxadi a na le basadi ba bangwe bao ba mo thusetsexo xo rwala, monna wa xaxwe o tswanetse xo ntsa pudi ba e

31*

245

K34/39

50 cont.

bolaya ba a ja nama e ngwe ba tloxa le yona e mosomo wa batswadi
mosadi eo le lona ba tlo thaba kudu ka baka leo.

END S. 245.